

Empiirisiä tutkimuksia julkistaloudesta ja työn taloustieteestä

Jani-Petri Laamanen

Väitöskirja koostuu johdantoluvusta ja neljästä julkistalouden ja työn taloustieteen alaan kuuluvasta luvusta, joissa raportoidaan empiirisiä tutkimustuloksia. Jokaisessa esseessä tavoitteena on estimoida tutkimuskysymykseen liittyviä kausaalivaikutuksia hyödyntäen alueiden välistä vaihtelua kiinnostuksen kohteena olevissa selittävissä muuttujissa. Johdannossa keskustellaan alueaineistojen käytöstä kausaalivaikutusten identifioinnissa. Ensin luodaan katsaus tapauksiin, joissa alueaineistojen käyttö on hyödyllistä tai jopa välttämätöntä kausaalivaikutusten estimoimiseksi. Seuraavaksi keskustellaan kausaalivaikutusten estimointiin liittyvistä kysymyksistä tapauksissa, joissa hyödynnetään alueaineistoja. Kun tutkimuksessa käytetään alueaineistoja, on olemassa useita mahdollisia ekonometrisia lähestymistapoja. Oikean lähestymistavan valinta on olennaista identifikaation kannalta. Menetelmiin liittyy joitakin toistaiseksi ratkaisemattomia ongelmia. Erityisesti kirjallisuus, joka koskee kausaalivaikutusten estimointia ulkoisvaikutusten (tai vertaisvaikutusten) läsnä ollessa, on verraten

nuorta ja sen tulee kehittyä, ennen kuin joidenkin tutkimuskysymysten tutkimista varten on käytettävissä tyydyttäviä menetelmiä (Angrist 2013).

Keskustelu johdannossa on luonteeltaan edellä kuvattua yleisempää, koska suurin osa johtopäätöksistä voidaan yleistää koskemaan mitä tahansa tapausta, johon liittyy ryhmätason aineistoja. Empiirisissä esseissä sovelletaan johdannossa esitetyjä menetelmiä neljään julkistalouden ja työn taloustieteen tutkimuskysymykseen. Kahdessa esseessä tutkitaan politiikkatoimenpiteiden vaikutuksia ja kahdessa muussa esseessä tutkitaan sellaisten tekijöiden vaikutuksia, jotka ovat markkinatulemia.

Ensimmäisessä esseessä, joka on kirjoitettu yhdessä Kaisa Kotakorven kanssa, tutkitaan esitätetyn veroilmoituksen vaikutuksia verovähennysten hakemiseen. Suomessa toteutettiin vuodesta 1995 lähtien niin sanottu veroehdotuskokeilu, jossa osalle veronmaksajista lähetettiin esitätetty veroilmoitus (veroehdotus). Osa veronmaksajista sai edelleen tyhjän veroilmoituslomakkeen täytettäväkseen. Vero-

Tässä kirjoituksessa esitellään Tampereen yliopistossa 21.3.2014 tarkastettu taloustieteen väitöskirja *Essays in public and labour economics: Estimating causal effects using regional variation*. Väitöskirjan esitarkastajina toimivat KTT, dosentti Kari Hämäläinen (VATT) ja professori Bas van der Klaauw (VU University Amsterdam). Vastaväittäjänä oli professori Bas van der Klaauw ja kustoksena professori Jari Vainiomäki. Väitöskirjan ohjasi professori Jari Vainiomäki. Jani-Petri Laamanen toimii tutkijana Tampereen yliopistossa (jani-petri.laamanen@uta.fi).

ehdotuksessa joitakin verotietoja oli kolmannen osapuolen luovuttamien tietojen perusteella esitötetty lomakkeelle. Kokeilun ensi vuosina palkkatulot oli täytetty lomakkeeseen valmiiksi.

Viimeaikaisessa verotutkimuksessa on kiinnitetty huomiota verojärjestelmän ominaisuuksiin, jotka eivät ole relevantteja perinteisen julkistalouden teorian näkökulmasta. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi verojen keräämismenetelmä, verovelvollisten veroja koskeva informaatio ja verotuksen luomien taloudellisten kannustimien näkyvyys verovelvolliselle (lyhyt katsaus aiheeseen, ks. Chetty 2011; Kotakorpi 2013). Kolmannen osapuolen ilmoittamisissa ja esitötetyissä erissä veronkierto (ali-ilmoittaminen) on vähäisempää kuin verovelvollisen itse ilmoittamisissa erissä (Kleven ym. 2011). Suomen veroehdotuskokeilun avulla on mahdollista tutkia sitä, johtaako palkkatietojen esitötetty lomakkeelle muutoksiin vähennysten hakemisessa.

Veroehdotuskokeilu koski ensimmäisinä vuosina vain osaa veronmaksajista ja kokeilun kattavuus vaihteli kunnittain. Vuosien myötä kattavuutta lisättiin asteittain. Alueellinen ja ajallinen vaihtelu kokeiluun kuulumisessa antaa mahdollisuuden estimoida veroehdotuksen kausaalivaikutuksia. Tutkimuksen tulos on, että esitötetty veroilmoitus vähensi vähennyksiä hakeneiden määrää noin 13 prosenttiyksiköllä, mikä vastaa noin neljänneksen suhteellista vähennystä. Erityisesti rahamääräisesti pienten vähennysten hakeminen väheni. Jatko-tutkimuksessa on tarkoitus selvittää esitötetyn ilmoituksen vaikutuksia myös esitötettyihin eriin ja itseilmoitettavien tulojen ilmoittamiseen. Tässä esitetyt vaikutukset vähennyksiin ovat todennäköisesti vain osa esitötetyn ilmoituksen vaikutuksista.

Toisessa esseessä tutkitaan omistusasumisen vaikutuksia työmarkkinoihin. Päättulos vastaa aiempia tutkimustuloksia. Vaikka omistusasujat kokevat työttömyyttä muita harvemmin, omistusasumisen lisääntyminen johtaa työttömyyden lisääntymiseen aluetasolla. Tämä selittää aiemman tutkimuskirjallisuuden keskenään ristiriitaiset tulokset, joiden mukaan omistusasujien työllisyys on parempaa kuin muiden, mutta korkeamman omistusasumisasteen alueilla työttömyysaste on korkeampi. Andrew Oswald esitti viimeksi mainitun tuloksen jo 1990-luvun puolivälissä (Oswald 1996).

Omistusasumisen kausaalivaikutusten estimointi on mahdollista Suomessa 1990-luvun alkupuolella tapahtuneen vuokrasäännöstelyn purkukokeilun avulla. Vuokrasäännöstely purettiin ensin maan pohjois- ja keskiosissa, mikä tuotti alueellista ja ajallista vaihtelua omistusasumisasteessa. Vuokrasäännöstelyn purku teki vuokranantamisesta kannattavampaa ja näin ollen lisäsi vuokra-asuntojen tarjontaa ja vähensi omistusasumisen suhteellista osuutta.

Tutkimuksessa on tarkasteltu myös mahdollisia kanavia omistusasumisen työttömyyttä kasvattavalle vaikutukselle. Näyttää siltä, että asuntolainojen, ja siten omistusasumisen, lisääntyminen kasvattaa kotitalouksien asumiseen liittyviä menoja, mikä vähentää muuta kulutusta. Kotitalouksien kulutuksen väheneminen heijastuu negatiivisesti työmarkkinoille työn kysynnän vähenemisen kautta. Lisäksi tutkimuksessa havaitaan, että yksilötason estimaatit omistusasumisen työllisyysvaikutuksista saattavat olla harhaanjohtavia, mikäli omistusasujien paremmalla työllisyydellä on nk. syrjäytysvaikutuksia (*displacement*). Tällöin tutkimuksissa tulisi tarkastella ilmiötä aluetasolla tai huomioida syrjäytysvaikutuksen tuottama ulkoisvaikutus.

Kolmannessa esseessä, joka on kirjoitettu yhdessä Kaisa Kotakorven kanssa, raportoidaan empiirisiä tuloksia julkisten terveydenhuoltomenojen vaikutuksista subjektiiviseen hyvinvointiin Suomessa. Tutkimuksessa osoitetaan, että korkeammat kunnalliset terveydenhuollon yksikkökustannukset lisäävät kansalaisten tyytyväisyyttä elämään. Tämä selittyy siten, että kunnissa, joissa terveydenhuoltomenot tuotetaan palveluvolyymia kohti ovat suuremmat, tuotetaan laadukkaampia terveystalouksia, millä on suotuisia hyvinvointivaikutuksia.

Tutkimuksessa käytetään vuoden 2000 aineistoa, ja tuolloin positiiviset hyvinvointivaikutukset kohdistuivat erityisesti keskituloisiin. Tämä tulos on yhtenevä Epplen ja Romanon (1996) poliittisen taloustieteen teorianmallin kanssa. Tulos selittyy sillä, että keskituloiset kysyvät parempilaatuisempaa terveydenhuoltoa kuin pienituloiset. Suurituloiset taas käyttävät keskituloisia enemmän yksityisiä terveystalouksia, jolloin heidän maksuhalukkuutensa julkisten palvelujen menoista on keskituloisia alempi.

Viimeisessä luvussa selvitetään alueiden työmarkkinaolosuhteiden vaikutusta maakuntien välisiin muuttovirtoihin Suomessa vuosina 1988-1996. Alueiden työmarkkinaolosuhteita kuvataan tavanomaisten muuttajien (työttömyysaste ja palkkataso) lisäksi työmarkkinavirroilla (työllistymiset ja työsuhteiden katkeamiset). Menetelmänä käytetään dynaamista paneeli-GMM -menetelmää, jota on käytetty aiemminkin samantyyppisissä tutkimuksissa (esimerkiksi Carlsen ym. 2006; Hämäläinen ja Böckerman 2004).

Tulokset osoittavat, että työttömien työllistymisellä ja työttömäksi joutumisella on merkittäviä vaikutuksia muuttoliikkeeseen. Työllistymisellä muista työmarkkinatiloista ja sellaisil-

la työsuhteiden katkeamisilla, jotka eivät johda työttömyyteen, on pienempiä, joskin tilastollisesti merkitseviä vaikutuksia. Tutkimuksessa havaitaan myös, että korkea työttömyysaste aiheuttaa työikäisten poismuuttoa alueilta. Alueilla tapahtuvilla työllisyysrakenteen muutoksilla (työllisyyden siirtymät toimialojen ja yritysten välillä) ei havaita olevan vaikutusta muuttoliikkeeseen. □

Kirjallisuus

- Angrist, J. (2013), "The perils of peer effects", NBER Working Paper No. w19774.
- Carlsen, F., Johansen, K. ja Røed K. (2006), "Wage formation, regional migration and local labour market tightness", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 68: 423–444.
- Chetty, R. (2011), "Salience and Taxation: Evidence and Policy Implications", Testimony for the U.S. senate finance committee, March 2011.
- Eppl, D. ja Romano, R.E. (1996), "Public provision of private goods", *Journal of Political Economy* 104: 57–84.
- Hämäläinen, K. ja Böckerman, P. (2004), "Regional labor market dynamics, housing and migration", *Journal of Regional Science* 44: 543–568.
- Kleven, H.J., Knudsen, M.B., Kreiner, C.T., Pedersen, S. ja Saez, E. (2011), "Unwilling or Unable to Cheat? Evidence from a Tax Audit Experiment in Denmark", *Econometrica* 79: 651–692.
- Kotakorpi, K. (2013), "Verotuksen monimutkaisuudesta", *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 109, 351-356.
- Laamanen, J.-P. (2014), *Essays in public and labour economics: Estimating causal effects using regional variation*, Acta Universitatis Tamperensis 1912, Tampere University Press, Tampere.
- Oswald, A. J. (1996), "A conjecture on the explanation for high unemployment in the industrialized nations: part I", University of Warwick, Working Paper No. 475.